

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/4/2004

W KRĘGU RODZINY I PRZYJACIÓŁ

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ 2004

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Obecnie, podobnie jak w roku 1999, większość ankietowanych (70%) ma poczucie terytorialnej bliskości z mieszkającymi osobno członkami swojej najbliższej rodziny (rodzicami, teściami, dorosłymi dziećmi, rodzeństwem, dziadkami oraz wnukami). Rodzina prawie co czwartego respondenta (23%) jest rozproszona po całej Polsce, a co szesnastego (6%) - po świecie. Zaledwie 1% badanych przyznaje, że nie ma żadnej rodziny.
- Większość Polaków co najmniej raz w tygodniu spotyka się z rodzicami (72%), wnukami (62%) lub samodzielnie mieszkającymi dziećmi (60%). Mniejsze grupy twierdzą, że równie często widują teściów (47%), własne rodzeństwo (44%) i dziadków (36%). Osobiste kontakty z pozostałą rodziną są jeszcze mniej nasilone. Od 1999 roku zasadniczo nie zmienił się układ więzi rodzinnych, choć nieco zmalała intensywność kontaktów między rodzicami i dziećmi mieszkającymi osobno.
- Ankietowani mający rodzinę najczęściej spotykają się w jej gronie z okazji takich uroczystości, jak chrzciny, pierwsza komunia, ślub, pogrzeb (94%), a nieco rzadziej - na imieninach lub urodzinach kogoś z rodziny (86%). Powszechnie są także rodzinne obchody świąt religijnych, takich jak Boże Narodzenie (92%), Wielkanoc (91%), Wszystkich Świętych (90%), Wigilia (87%). Znacznie rzadziej badani spędzają z rodziną Nowy Rok (63%) lub sylwestra (50%). Zdecydowanie najmniej rodzinny charakter mają święta narodowe (18%). Większość badanych utrzymuje osobiste kontakty z bliskimi w dni powszednie (76%) lub soboty i niedziele (71%), nieco rzadziej spędza z nimi długie weekendy, urlopy, wakacje (60%).
- Ci, którzy mają rodzinę, do grona swoich przyjaciół zaliczają średnio siedem osób z jej kręgu (o jedną mniej niż w 1999 roku). Nieliczni (2%) twierdzą, że nie mają przyjaciół w rodzinie.
- Do grona przyjaciół respondenci zaliczają średnio siedem osób spoza rodziny (o jedną mniej niż w roku 1999). Jedynie 6% Polaków nie ma żadnych przyjaciół poza rodziną.
- W porównaniu z rokiem 1999 nieco zmalała częstość spotkań z przyjaciółmi spoza rodziny. Badani spotykają się z nimi częściej niż z teściami, własnym rodzeństwem, dziadkami, rodzeństwem współmałżonka i innymi krewnymi, lecz rzadziej niż z rodzicami, wnukami lub dorosłymi dziećmi.

W polskiej tradycji i kulturze więzi rodzinne należą do najwyższej cenionych wartości. Potwierdzają to sondaże, które wprawdzie nie są najlepszym narzędziem do badania tego typu więzi, jednak pozwalają na uchwycenie zewnętrznych ich przejawów, takich jak częstość osobistych kontaktów z członkami rodziny czy liczba przyjaciół wywodzących się z rodzinnego grona. W grudniowym sondażu¹ zapytaliśmy ankietowanych właśnie o te kwestie, a także o ilościowy wymiar ich więzi z przyjaciółmi spoza rodziny.

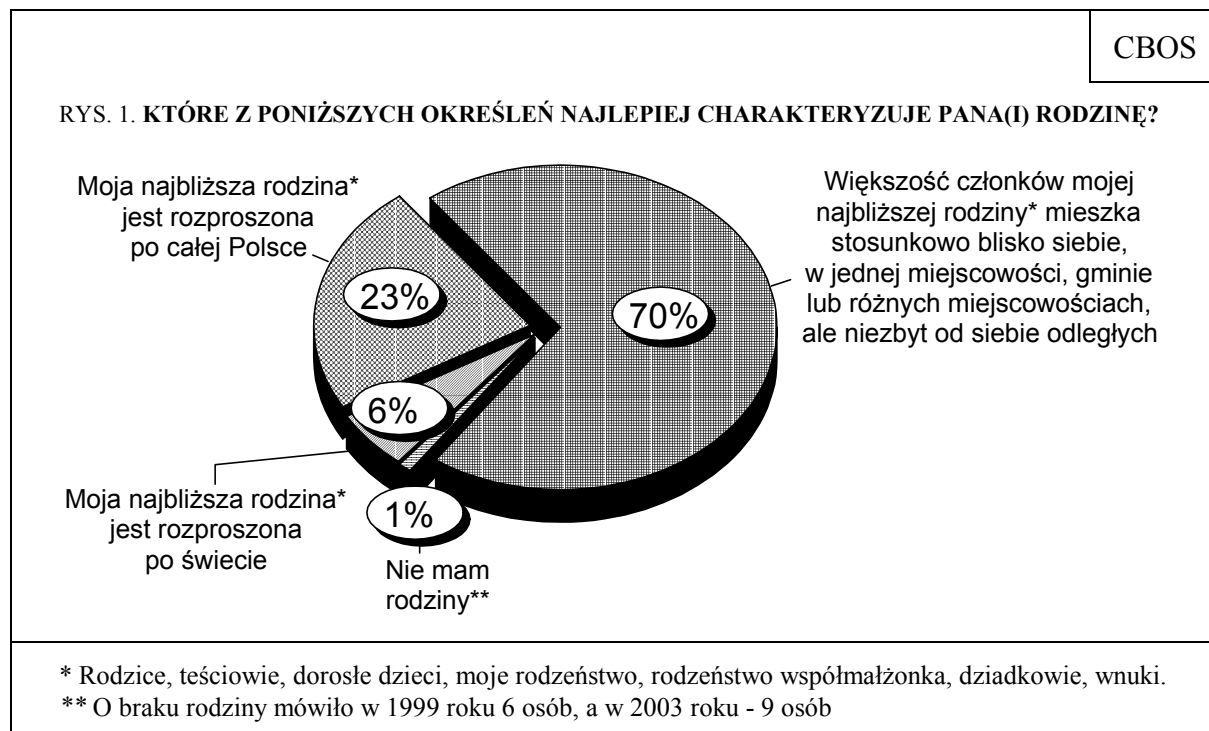
W KRĘGU RODZINY

Terytorialnie bliscy czy rozproszeni?

Poczuciu więzi między członkami rodziny niewątpliwie sprzyja możliwość bezpośrednich spotkań, osobistych rozmów, zwierzeń, wymiany poglądów. Nie bez znaczenia jest więc odległość między miejscowościami, w których mieszkają członkowie najbliższej rodziny. Oczywiście istnieją różne formy kontaktowania się z bliskimi. Czasami najbliższe więzi łączą nas z tymi, którzy mieszkają najdalej i których widzimy najrzadziej. Pomijając całą skomplikowaną sferę więzi duchowych, niezależnych od fizycznych odległości dzielących ludzi, interesowało nas, czy osoby najbliższe - rodzice, teściowie, dzieci, rodzeństwo, dziadkowie i wnuki - mieszkają blisko czy też daleko od siebie.

Większość Polaków (70%) ma poczucie terytorialnej bliskości z mieszkającymi osobno innymi członkami swojej najbliższej rodziny. Rodzina prawie co czwartego respondenta (23%) jest rozproszona po całej Polsce, a co szesnastego (6%) - po świecie.

Zaledwie 1% ankietowanych przyznaje, że nie ma żadnej rodziny. Całkowicie jej pozbawieni są przede wszystkim ludzie najstarsi (mający 65 lat i więcej). Ponadto rodziny osób mających co najmniej 55 lat częściej niż inne są rozproszone po kraju i świecie (zob. tabele aneksowe).

Z porównania obecnych danych z wynikami badania przeprowadzonego w 1999 roku wynika, że w ostatnich czterech latach nie zwiększyła się ruchliwość Polaków w przestrzeni geograficznej, choć można było oczekiwać, że wzrost bezrobocia zwiększy liczbę migrujących za pracą, a ułatwienia w podróżach i kontaktach zagranicznych spowodują wzrost czasowej lub stałej emigracji. Widocznie jednak nadal zbyt silne są bariery utrudniające zmianę miejsca zamieszkania - zarówno kulturowe (np. brak tradycji, potrzeba oparcia w rodzinie), jak i ekonomiczne (np. brak mieszkań, wysokie koszty ich zakupu lub wynajmu). Ponadto niewykluczone, że poszukujący pracy na ogół przemieszczają się na stosunkowo niewielkie odległości, co w zasadzie nie zmienia deklarowanego poczucia terytorialnej bliskości rodziny.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (163) przeprowadzono w dniach 5-8 grudnia 2003 roku na liczącej 1000 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Tabela 1

Które z poniższych określeń najlepiej charakteryzuje Pana(i) rodzinę?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	VIII 1999	XII 2003
	w procentach	
Większość członków mojej najbliższej rodziny* mieszka stosunkowo blisko siebie, w jednej miejscowości, gminie lub w różnych miejscowościach, ale niezbyt od siebie odległych	70	70
Moja najbliższa rodzina* jest rozproszona po całej Polsce	24	23
Moja najbliższa rodzina* jest rozproszona po świecie	6	6
Nie mam rodziny**	0	1

* Rodzice, teściowie, dorosłe dzieci, moje rodzeństwo, rodzeństwo współmałżonka, dziadkowie, wnuki
 ** O braku rodziny mówiło w 1999 roku 6 osób, a w 2003 roku - 9 osób

Jak często Polacy spotykają się w gronie rodzinnym?

Odnotowana bliskość miejsca zamieszkania najbliższych członków rodzin większości ankietowanych przekłada się na powszechne i częste bezpośrednie kontakty z nimi. Z deklaracji badanych wynika, że niemal do codziennego rytuału należą ich spotkania z rodzicami, wnukami lub dorosłymi dziećmi, które mają już własny dom. Do wyjątków należą respondenci, którzy z wymienionymi członkami najbliższej rodziny utrzymują jedynie sporadyczne kontakty lub w ogóle się z nimi nie spotykają.

Tabela 2

Jak często widuje się Pan(i) z:	Częstość spotkań*						
	co najmniej raz w tygodniu	co najmniej raz w miesiącu	kilka razy w roku	raz w roku	raz na kilka lat	Nie widział(a)m ich co najmniej pięć lat	Nie wiem, co się z nimi dzieje, czy żyją
	w procentach						
- rodzicami	72	15	8	2	1	1	0
- wnukami	62	20	13	3	2	1	0
- dorosłymi dziećmi mieszkającymi osobno	60	20	13	4	2	1	0
- teściami	47	27	15	5	3	1	1
- swoim rodzeństwem	44	23	22	7	2	2	0
- dziadkami	36	28	22	8	3	2	2
- rodzeństwem współmałżonka	23	24	32	10	5	4	2
- innymi Pana(i) krewnymi	10	19	41	17	10	2	1
- innymi krewnymi współmałżonka	6	16	40	18	12	3	4

* Deklaracje badanych, którzy mają: rodziców (657 osób), wnuki (313 osób), dorosłe dzieci mieszkające osobno (388 osób), teściów (435 osób), własne rodzeństwo (889 osób), dziadków (268 osób), rodzeństwo współmałżonka (647 osób), innych własnych krewnych (960 osób), innych krewnych współmałżonka (694 osoby)

Codziennie spotkania z teściami są znacznie rzadsze niż z rodzicami, ale już widywanie się co najmniej raz w miesiącu jest stosunkowo rozpowszechnione. Podobnie jak z teściami kształtują się relacje respondentów z własnym rodzeństwem. Niemal równie intensywne są spotkania dorosłych wnuków z dziadkami, choć relacje z seniorami rzadziej niż z rodzeństwem mają charakter spotkań codziennych. Znacznie gorzej wypadają kontakty z rodzeństwem współmałżonka - prawie połowa badanych spotyka się ze szwagrem lub bratową co najwyżej kilka razy w roku. Natomiast kontakty z dalszymi krewnymi w większości ograniczają się do nie więcej niż kilku spotkań w roku, z tym że nieco częstsze są one z własną dalszą rodziną niż z krewnymi współmałżonka.

Obraz więzi z najbliższą rodziną jest nieco odmienny w grupach różniących się stanem cywilnym. Znacznie częściej ze swoimi rodzicami, rodzeństwem i innymi krewnymi spotykają się panny i kawalerowie, a więc na ogół ludzie młodszy, często mieszkający z rodzicami, niż ci badani, którzy mają lub mieli współmałżonka, swoją własną rodzinę.

Tabela 3

Jak często widuje się Pan(i) z:	Częstość spotkań według stanu cywilnego badanych*							
	Kawaler/panna				Żonaty/mężatka, rozwiedziony(a)/w separacji, wdowiec/wdowa			
	co najmniej raz w miesiącu	kilka razy w roku, ale nie rzadziej niż raz w roku	raz na kilka lat lub rzadziej	Nie wiem, co się z nimi dzieje, czy żyją	co najmniej raz w miesiącu	kilka razy w roku, ale nie rzadziej niż raz w roku	raz na kilka lat lub rzadziej	Nie wiem, co się z nimi dzieje, czy żyją
w procentach								
- rodzicami	98	1	0	1	82	16	2	0
- wnukami	-	-	-	-	82	16	3	0
- dorosłymi dziećmi mieszkającymi osobno	-	-	-	-	80	17	3	0
- teściami	-	-	-	-	74	21	4	1
- własnym rodzeństwem	91	8	0	1	59	35	6	0
- dziadkami	68	29	3	0	60	31	6	3
- rodzeństwem współmałżonka	-	-	-	-	47	42	9	2
- innymi swoimi krewnymi	44	51	4	1	25	60	14	1
- innymi krewnymi współmałżonka	-	-	-	-	22	58	15	4

* Deklaracje osób, które mają wymienionych członków rodziny (zob. uwaga do tabeli 2)

Z porównania deklarowanej częstości spotkań rodzinnych w roku 1999 i obecnie wynika, że w ostatnich czterech latach zasadniczo nie zmienił się opisany układ więzi rodzinnych - nadal najbardziej intensywne są związki respondentów z dorosłymi dziećmi i rodzicami, teściami oraz własnym rodzeństwem (o relacje z dziadkami i wnukami pytaliśmy w grudniu 2003 roku po raz pierwszy). Widoczne są jednak symptomy osłabienia intensywności osobistych kontaktów z dorosłymi dziećmi oraz - w mniejszym stopniu - z rodzeństwem współmałżonka i swoimi dalszymi krewnymi.

Tabela 4

Jak często widuje się Pan(i) z:	Częstość spotkań*							
	co najmniej raz w miesiącu		kilka razy w roku, ale nie rzadziej niż raz w roku		raz na kilka lat lub rzadziej		Nie wiem, co się z nimi dzieje, czy żyją	
	1999	2003	1999	2003	1999	2003	1999	2003
	w procentach							
- rodzicami	88	87	11	10	1	2	0	0
- wnukami	-	82	-	16	-	3	-	0
- dorosłymi dziećmi mieszkającymi osobno	88	80	10	17	1	3	0	0
- teściami	78	74	17	20	4	4	2	1
- swoim rodzeństwem	67	67	28	29	5	4	0	0
- dziadkami	-	64	-	30	-	5	-	1
- rodzeństwem współmałżonka	53	47	35	42	10	9	2	2
- innymi Pana(i) krewnymi	33	29	51	58	13	12	3	1
- innymi krewnymi współmałżonka	24	22	52	58	18	15	6	4

* Deklaracje osób, które mają wymienionych członków rodziny. W roku 1999 nie pytaliśmy o relacje między dziadkami i wnukami i *vice versa*².

Zrozumiałe, że o intensywności osobistych kontaktów w rodzinie w znacznej mierze decydują odległości dzielące miejsca zamieszkania jej członków. Poniższe zestawienie ukazuje, że w rodzinach, których przedstawiciele mieszkają stosunkowo blisko siebie (w jednej miejscowości, gminie lub różnych miejscowościach, ale niezbyt odległych od siebie), dochodzi do spotkań znacznie częściej niż w rodzinach rozproszonych po Polsce lub świecie. Niemniej jednak nawet w tych ostatnich rodzinach kontakty między najbliższymi można uznać za intensywne. Zdecydowana większość badanych z rodzin rozproszonych spotyka się z rodzicami, dorosłymi dziećmi, wnukami co najmniej raz w miesiącu, a z resztą rodziny - co najmniej raz w roku.

² Zob. komunikat CBOS „W kręgu rodziny”, październik 1999 (oprac. M. Falkowska).

Tabela 5

Jak często widuje się Pan(i) z:	Częstość spotkań członków najbliższej rodziny*							
	mieszkających stosunkowo blisko siebie				rozproszonych po Polsce lub świecie			
	co najmniej raz w miesiącu	kilka razy w roku, ale nie rzadziej niż raz w roku	raz na kilka lat lub rzadziej	Nie wiem, co się z nimi dzieje, czy żyją	co najmniej raz w miesiącu	kilka razy w roku, ale nie rzadziej niż raz w roku	raz na kilka lat lub rzadziej	Nie wiem, co się z nimi dzieje, czy żyją
	w procentach							
- rodzicami	92	6	1	1	74	23	3	0
- dorosłymi dziećmi mieszkającymi osobno	90	9	1	0	72	32	6	0
- wnukami	90	9	1	0	68	27	5	0
- teściami	79	18	2	1	59	30	9	2
- swoim rodzeństwem	75	23	2	0	47	43	9	1
- dziadkami	69	27	3	1	48	42	8	2
- rodzeństwem współmałżonka	53	41	6	0	36	45	14	5
- innymi Pana(i) krewnymi	33	58	8	1	20	57	20	2
- innymi krewnymi współmałżonka	23	61	13	2	20	50	22	8

* Deklaracje osób, które mają wymienionych członków rodziny (zob. uwaga do tabeli 2)

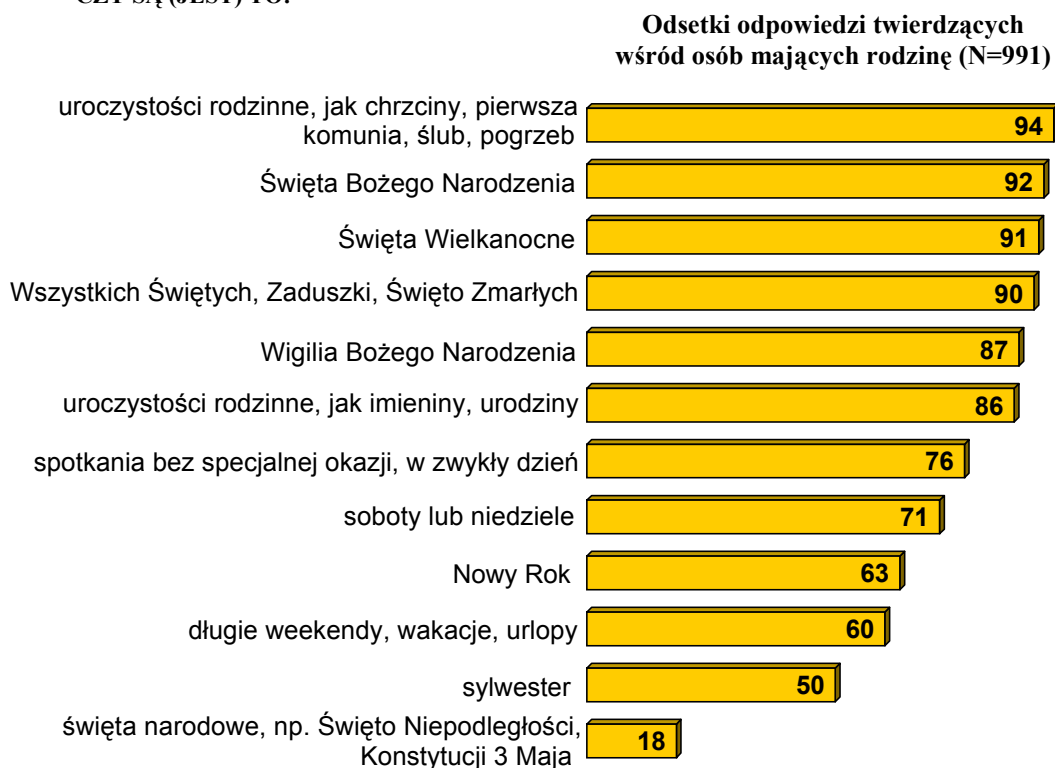
Z jakiej okazji Polacy spotykają się z rodziną?

Niemal wszyscy Polacy uczestniczą w rodzinnych uroczystościach związanych z ważnymi wydarzeniami z życia członków rodziny - spotykają się przede wszystkim z okazji chrztu, pierwszej komunii, ślubu lub pogrzebu (94%) oraz, niewiele rzadziej, imienin lub urodzin kogoś z rodziny (86%). Powszechne są także w gronie rodziny obchody świąt religijnych, takich jak Boże Narodzenie, Wielkanoc, Wszystkich Świętych, Zaduszki oraz Wigilia³. Znacznie rzadziej badani spędzają z rodziną Nowy Rok (63%) czy sylwestra (50%). Zdecydowanie najmniej rodzinne są jednak święta narodowe. Z deklaracji ankietowanych wynika, że np. Święto Niepodległości czy Konstytucji 3 Maja są okazją do spotkań z najbliższymi członkami rodziny dla zaledwie około jednej piątej Polaków (18%).

O sile więzi rodzinnych świadczy jednak przede wszystkim fakt, że rodzinne spotkania odbywają się nie tylko z okazji świąt. Większość Polaków utrzymuje osobiste kontakty z bliskimi w dni powszednie (76%) lub soboty i niedziele (71%), nieco rzadziej spędza z nimi długie weekendy, urlopy bądź wakacje (60%).

³ Zob. komunikat CBOS „Wigilia w 2003 roku - tradycje rodzinne i plany”, grudzień 2003 (oprac. B. Wciórka).

RYS. 2. Z JAKIEJ OKAZJI ZAZWYCZAJ SPOTYKA SIĘ PAN(I) Z RODZINĄ?
CZY SĄ (JEST) TO:

Więzy przyjaźni w rodzinie

Utrzymywaniu intensywnych osobistych kontaktów z bliższymi i dalszymi członkami rodziny często towarzyszy poczucie, że rodzina to nie tylko więzy krwi, ale także pokrewieństwo ducha. Wskazują na to deklaracje dotyczące przyjaźni i zażyłości między respondentami a członkami ich rodzin. Wśród badanych, którzy mają rodzinę, zaledwie 2% przyznaje, że z nikim z rodziny nie łączą ich przyjacielskie więzi. Zdecydowana większość natomiast ma w swojej rodzinie osoby, z którymi utrzymuje bliskie, przyjacielskie, zażyłe kontakty. Według deklaracji respondentów, więzy przyjaźni łączą ich średnio z siedmioma osobami z rodziny. Prawie co piąty badany (17%) utrzymuje przyjazne kontakty z jedną lub dwiema osobami z rodziny, co piąty (21%) z trzema lub czterema, a ponad połowa (55%) zalicza do swoich przyjaciół co najmniej pięciu członków rodziny.

Tabela 6

Z iloma osobami z rodziny utrzymuje Pan(i) bliskie, przyjacielskie, zażyłe kontakty?	Wskazania respondentów mających rodzinę (według terminów badań)	
	1999 (N=1028)	2003 (N=991)
	w procentach	
Z nikim	5	2
Z jedną osobą	5	5
Z dwiema osobami	8	12
Z trzema-czterema	19	21
Z pięcioma-dziewięcioma	43	41
Z jedenastoma i więcej	19	14
Trudno powiedzieć	1	5
Średnia liczba przyjaciół w rodzinie	8	7

W ciągu ostatnich czterech lat zmalała (z 8 do 7 osób) deklarowana przez badanych średnia liczba przyjaciół wywodzących się z rodzinnego grona. W stosunku do roku 1999 zmniejszyła się też (z 62% do 55%) liczba respondentów mających w rodzinie co najmniej pięć bliskich osób, natomiast zwiększyła się (z 27% do 33%) grupa tych, którzy zaliczają do swoich przyjaciół od dwóch do czterech członków rodziny. Obok przejawów ilościowego osłabienia więzi rodzinnych odnotowujemy także niewielkie symptomy poprawy - w ostatnich czterech latach zmalała (z 5% do 2%) liczba badanych, którzy nie utrzymują kontaktów z krewnymi. Grupa osób żyjących z poczuciem, że z nikim z rodziny nie łączą ich więzy przyjaźni, jest więc nieliczna i mniejsza niż przed czterema laty, niemniej jednak warto pamiętać, że im badani są starsi, tym większy ich odsetek przyznaje, że nie ma przyjaciół w rodzinie (zob. tabele aneksowe).

W GRONIE PRZYJACIÓŁ

Więzy przyjaźni z osobami spoza rodziny

O stanie przyjacielskich więzi z osobami spoza rodziny świadczy fakt, że przeciętny dorosły Polak do grona swoich przyjaciół wywodzących się spoza rodziny zalicza obecnie średnio siedem osób (o jedną mniej niż przed czterema laty). W grudniu 2003 roku ponad połowa badanych (54% - spadek o 6 punktów) zaliczała do swoich bliskich znajomych co najmniej pięć takich osób, prawie jedna trzecia (30%) - od dwóch do czterech, a nieliczni

(3%) - tylko jedną. O całkowitym braku przyjaciół poza rodziną mówiło 6% respondentów. Najczęściej wiąże się to ze starszym wiekiem - do braku przyjaciół przyznaje się niemal jedna ósma badanych mających 65 lat i więcej (12%). Im respondenci są młodszy, tym rzadziej składają takie deklaracje (wśród najmłodszych nikt się do tego nie przyznał).

Tabela 7

Ile osób spoza rodziny zaliczył(a)by Pan(i) do grona swoich bliskich znajomych, przyjaciół?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	1999	2003
	w procentach	
Nikogo	4	6
Jedną osobą	2	3
Dwie osoby	9	9
Trzy lub cztery osoby	18	21
Pięć do dziesięciu osób	45	42
Więcej niż dziesięć osób	15	12
Trudno powiedzieć	7	6
Średnia liczba przyjaciół spoza rodziny	8	7

Wśród badanych, którzy deklarują, że mają przyjaciół poza rodziną, ponad połowa (53%) twierdzi, że spotyka się z nimi co najmniej raz w tygodniu, niemal jedna trzecia (30%) - co najmniej raz w miesiącu, prawie jedna ósma (12%) kilka razy w roku, a 4% jeszcze rzadziej. W ostatnich czterech latach nieco zmalała częstość spotkań Polaków z przyjaciółmi - zmniejszyła się (o 6 punktów) liczba widujących się z nimi co najmniej raz w tygodniu, natomiast zwiększył się (o 7 punktów) odsetek tych, którzy spotykają się co najmniej raz w miesiącu.

Tabela 8

Jak często widuje się Pan(i) z przyjaciółmi, bliskimi znajomymi?	Wskazania respondentów według terminów badań*	
	1999 (N=1014)	2003 (N=974)
	w procentach	
Co najmniej raz w tygodniu	59	53
Co najmniej raz w miesiącu	23	30
Kilka razy w roku	12	12
Raz w roku	2	2
Raz na kilka lat	3	1
Nie widziałe(a)m ich co najmniej 5 lat	1	1
Nie wiem, co się z nimi dzieje, gdzie mieszkają, czy żyją	1	0
* Deklaracje osób, które mają przyjaciół, bliskich znajomych		

Mimo że Polacy utrzymują osobiste kontakty z przyjaciółmi spoza rodziny rzadziej niż z rodzicami, wnukami lub dorosłymi dziećmi, spotykają się z nimi częściej niż z teściami, własnym rodzeństwem, dziadkami, rodzeństwem współmałżonka i innymi krewnymi. Świadczy to o sile więzów przyjaźni z osobami spoza rodziny.

Tabela 9

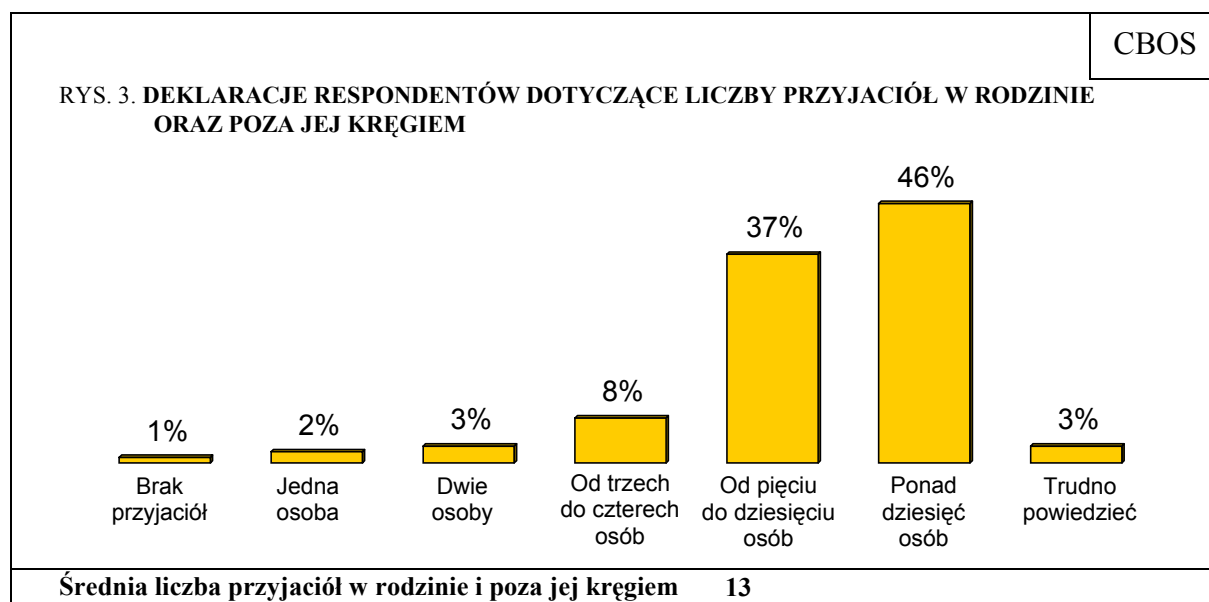
Jak często widuje się Pan(i) z:	Częstość spotkań*						
	co najmniej raz w tygodniu	co najmniej raz w miesiącu	kilka razy w roku	raz w roku	raz na kilka lat	Nie widział(a)m ich co najmniej pięć lat	Nie wiem, co się z nimi dzieje, czy żyją
	w procentach						
- rodzicami	72	15	8	2	1	1	0
- wnukami	62	20	13	3	2	1	0
- dorosłymi dziećmi mieszkającymi osobno	60	20	13	4	2	1	0
- z przyjaciółmi, bliskimi znajomymi	53	30	12	2	1	1	0
- teściami	47	27	15	5	3	1	1
- swoim rodzeństwem	44	23	22	7	2	2	0
- dziadkami	36	28	22	8	3	2	2
- rodzeństwem współmałżonka	23	24	32	10	5	4	2
- innymi Pana(i) krewnymi	10	19	41	17	10	2	1
- innymi krewnymi współmałżonka	6	16	40	18	12	3	4

* Deklaracje osób, które mają wymienionych członków rodziny, przyjaciół

Częstość kontaktów z przyjaciółmi spoza rodziny wyraźnie związana jest z wykształceniem badanych - im jest ono niższe, tym więcej deklaracji niemal codziennych takich spotkań: co najmniej raz w tygodniu widuje swoich przyjaciół nieco ponad jedna trzecia osób z wyższym wykształceniem (36%), ponad połowa z wykształceniem średnim (51%) i zawodowym (54%) oraz prawie dwie trzecie z podstawowym (63%). Do niemal codziennych kontaktów z przyjaciółmi najczęściej przyznają się ludzie młodzi, w wieku od 18 do 24 lat (85%), również uczniowie i studenci (89%). Pewne znaczenie ma także stan cywilny badanych - panny i kawalerowie znacznie częściej spotykają się z przyjaciółmi niż badani mający obecnie lub w przeszłości współmałżonka, a więc własną rodzinę. Nie tylko jednak młody wiek, brak własnej rodziny i niższe wykształcenie, ale także gorsza sytuacja finansowa oraz zamieszkiwanie na wsi wyraźnie sprzyjają utrzymywaniu intensywnych kontaktów z przyjaciółmi spoza rodziny (zob. tabele aneksowe).

Więzy przyjaźni z członkami rodziny oraz z osobami spoza jej kręgu

Pełniejszy obraz przyjacielskich więzi łączących Polaków uzyskujemy po zsumowaniu zadeklarowanej przez każdego respondenta liczby przyjaciół w rodzinie oraz poza nią. Wynika z tego, że przeciętny dorosły Polak ma średnio trzynastu przyjaciół. Niemal połowa badanych (46%) zalicza do grona przyjaciół ponad dziesięć osób, prawie dwie piąte (37%) - od pięciu do dziesięciu, a jedna siódma (14%) - od jednej do czterech. Zaledwie 1% Polaków deklaruje, że nie ma przyjaciół - ani w rodzinie, ani poza nią.

Posiadaniu większej liczby przyjaciół w pewnym stopniu sprzyja lepsze położenie społeczno-ekonomiczne badanych: młody wiek i możliwość kształcenia się (np. uczniowie i studenci), wysoka pozycja społeczno-zawodowa, wyższe wykształcenie oraz dobre warunki materialne. Respondenci o takich cechach społecznych nie tylko częściej niż inni deklarują, że mają dużo przyjaciół, ale prawie nikt spośród nich nie przyznaje się, iż nie ma ich w ogóle, lub że ma tylko jednego przyjaciela. Okazuje się jednak, że najmniej przyjaciół mają nie ci, którzy znajdują się w najgorszym położeniu społeczno-ekonomicznym, lecz osoby w ogóle nieuczestniczące w praktykach religijnych (zob. tabele aneksowe). Związek między religijnością a liczbą przyjaciół jest szczególnie widoczny na przykładzie więzów przyjaźni

w rodzinie - im rzadziej badani uczestniczą w praktykach religijnych, tym mniej osób z rodziny uznają za swoich przyjaciół. Praktykujący co najmniej raz w tygodniu zaliczają do grona przyjaciół średnio siedem osób z rodziny, podczas gdy praktykujący kilka razy w roku - sześć, a niepraktykujący - tylko pięć. Ci ostatni mają ponadto mniej niż inni przyjaciół poza rodziną (średnio pięć osób), w konsekwencji więc wyraźnie wyróżniają się tym, że mają stosunkowo niewielu przyjaciół (średnio dziewięć osób, podczas gdy w całej badanej zbiorowości - trzynaście, a wśród uczniów i studentów nawet szesnaście).

Z naszych badań wynika ponadto, że liczne więzi przyjaźni sprzyjają ogólnej życiowej satysfakcji⁴. Im więcej przyjaciół mają badani w rodzinie i poza nią, tym częściej twierdzą, że - ogólnie rzecz biorąc - są zadowoleni z całego swojego dotychczasowego życia (r Pearsona 0,21). Ujmując problem bardziej obrazowo - ankietowani deklarujący zadowolenie z życia zaliczają do grona przyjaciół średnio piętnaście osób, podczas gdy średnio zadowoleni - dwanaście, a niezadowoleni tylko osiem. Podobne zróżnicowania odnotowujemy analizując w grupach różniących się poziomem życiowej satysfakcji liczbę przyjaciół wywodzących się z rodziny oraz liczbę przyjaciół spoza tego kręgu⁵.

Tabela 10

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ogólnie, z całego życia?	Średnia liczba przyjaciół		
	w rodzinie	poza rodziną	Ogółem
Zadowolony(a) - bardzo i raczej	7	8	15
Średnio zadowolony(a)	6	6	12
Niezadowolony(a) - raczej i bardzo	4	4	8

⁴ Więcej na ten temat w komunikacie CBOS poświęconym zadowoleniu z życia (w przygotowaniu).

⁵ Opisane zależności mogą po części wynikać z faktu, że młody wiek sprzyja zarówno licznym więzom przyjaźni, jak i zadowoleniu z życia, starszy wiek natomiast częściej wiąże się z niższą liczbą przyjaciół i obniżeniem poziomu satysfakcji życiowej.

Obecnie, podobnie jak w roku 1999, większość Polaków ma poczucie terytorialnej bliskości z mieszkającymi osobno członkami swojej najbliższej rodziny. Rodzina prawie co czwartego respondenta (23%) jest rozproszona po całej Polsce (23%), a co szóstego (6%) - po świecie, co wyraźnie odbija się na częstotliwości osobistych kontaktów.

Większość ankietowanych spotyka się co najmniej raz w tygodniu z rodzicami, wnukami lub samodzielnie mieszkającymi dziećmi. Mniejsza grupa równie często widuje teściów i swoje rodzeństwo oraz dziadków. Osobiste kontakty z pozostałą rodziną są jeszcze mniej nasilone. W ostatnich czterech latach zasadniczo nie zmienił się układ więzi rodzinnych, choć nieco zmalała intensywność kontaktów rodziców z samodzielnie mieszkającymi dziećmi.

Ankietowani mający rodzinę najczęściej spotykają się w jej gronie z okazji chrztu, pierwszej komunii, ślubu, pogrzebu, nieco rzadziej - na imieninach lub urodzinach któregoś z jej członków. Powszechne są także rodzinne obchody świąt religijnych. Znacznie rzadziej badani spędzają z rodziną Nowy Rok lub sylwestra. Zdecydowanie najmniej rodzinny charakter mają święta narodowe - są one okazją do spotkań z rodziną dla około jednej piątej badanych. Większość Polaków utrzymuje jednak osobiste kontakty z bliskimi w dni powszednie lub soboty i niedziele oraz spędza z nimi długie weekendy, urlopy, wakacje.

Do grona swoich przyjaciół respondenci zaliczają średnio siedem osób z rodziny - o jedną mniej niż przed czterema laty. O jedną osobę zmalała także średnia liczba przyjaciół wywodzących się spoza rodziny. Więzy przyjaźni łączą ankietowanych średnio z siedmioma osobami spoza rodziny. Osobiste kontakty z nimi są obecnie nieco mniej nasilone niż przed czterema laty. Nadal jednak są one częstsze niż z teściami, własnym rodzeństwem, dziadkami, rodzeństwem współmałżonka i innymi krewnymi, lecz mniej intensywne niż z rodzicami, wnukami lub dorosłymi dziećmi.

Uwzględniając więzy przyjaźni w rodzinie i poza nią można powiedzieć, że przeciętny respondent ma średnio trzynastu przyjaciół; zaledwie jeden na stu badanych nie ma nikogo - ani w rodzinie, ani poza jej kręgiem - kogo mógłby nazwać przyjacielem. Z naszych badań wynika ponadto, że więzy przyjaźni pozostają w wyraźnym związku ze stopniem zadowolenia z życia.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Które z poniższych określeń najlepiej charakteryzuje Pana(i) rodzinę?

1 - Większość członków mojej najbliższej rodziny (rodzice, teściowie, dorosłe dzieci, moje rodzeństwo, rodzeństwo współmałżonka, dziadkowie, wnuki) mieszka stosunkowo blisko siebie, w jednej miejscowości, gminie lub w różnych miejscowościach, ale niezbyt od siebie oddalonych; 2 - Moja najbliższa rodzina (rodzice, teściowie, dorosłe dzieci, moje rodzeństwo, rodzeństwo współmałżonka, dziadkowie, wnuki) jest rozproszona po Polsce; 3 - Moja najbliższa rodzina (rodzice, teściowie, dorosłe dzieci, moje rodzeństwo, rodzeństwo współmałżonka, dziadkowie, wnuki) jest rozproszona po świecie

(%)

	1	2	3	Nie mam rodziny	Liczba osób
Ogółem	70	23	6	1	1000
Płeć					
Mężczyźni	68	24	6	1	479
Kobiety	73	21	5	1	521
Wiek					
18-24 lat	75	20	5	0	155
25-34	83	14	3	0	184
35-44	73	24	3	1	176
45-54	70	24	5	1	202
55-64	61	28	11	0	115
65 lat i więcej	59	28	9	4	169
Miejsce zamieszkania					
Wieś	73	22	4	1	364
Miasto do 20 tys.	74	17	9	0	123
20-100 tys.	65	27	7	0	202
101-500 tys.	70	24	4	2	192
501 tys. i więcej mieszk.	72	20	7	2	119
Wykształcenie					
Podstawowe	65	28	6	1	280
Zasadnicze zawodowe	69	25	5	1	257
Średnie	76	17	5	1	350
Wyższe	71	23	6	0	113
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	74	21	6	0	69
Prac.umysł.niż.szczebła	81	18	1	0	83
Pracownicy fiz.- umysł.	75	19	6	0	99
Robotnicy wykwalifikowani	69	26	5	0	72
Robotnicy niewykwalifik.	74	21	3	3	38
Rolnicy	82	17	1	0	53
Pracujący na własny rach.	77	16	8	0	37
Bierni zawodowo					
Renciści	68	23	9	0	107
Emeryci	58	29	9	4	184
Uczniowie i studenci	72	23	5	0	86
Bezrobotni	73	21	5	1	117
Gospodynie domowe i inni	68	26	4	2	54
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	73	22	4	0	170
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	81	14	5	0	65
sekt. pryw. poza rolnict.	75	20	5	1	171
prywatnym gośp. rolnym	83	17	0	0	55
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	79	18	3	0	107
300-399	70	24	6	0	81
400-599	64	27	7	1	146
600-800	68	25	7	0	181
Powyżej 800 zł	70	22	6	2	175
Ocena własnych war. mater.					
Złe	67	24	8	1	303
Średnie	72	24	4	0	448
Dobre	73	20	6	1	249
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	61	27	11	1	76
Raz w tygodniu	74	21	4	1	495
1-2 razy w miesiącu	69	26	4	0	144
Kilka razy w roku	70	21	9	1	191
W ogóle nie uczestniczy	62	29	6	3	93
Poglądy polityczne					
Lewica	68	27	3	2	182
Centrum	75	19	6	0	321
Prawica	68	24	7	1	232
Trudno powiedzieć	70	23	6	1	264

Tabela 2. Jak często widuje się Pan(i) z przyjaciółmi, bliskimi znajomymi? 1 - Co najmniej raz w tygodniu; 2 - Co najmniej raz w miesiącu; 3 - Kilka razy w roku; 4 - Raz w roku; 5 - Raz na kilka lat; 6 - Nie widziałe(a)m ich co najmniej 5 lat; 7 - Nie wiem, co się z nimi dzieje, gdzie mieszkają, czy żyją (%)

	1	2	3	4	5	6	7	Liczba osób
Ogółem	53	30	12	2	1	1	0	974
Płeć								
Mężczyźni	54	30	12	2	0	0	0	471
Kobiety	53	30	13	2	2	1	0	502
Wiek								
18-24 lat	85	12	2	0	0	0	1	154
25-34	50	39	8	1	0	1	0	184
35-44	42	37	15	2	3	1	0	173
45-54	49	29	17	3	1	0	0	197
55-64	44	30	20	4	1	0	1	112
65 lat i więcej	51	29	13	3	2	2	1	154
Miejsce zamieszkania								
Wieś	60	27	9	2	2	0	0	359
Miasto do 20 tys.	50	35	13	1	1	1	0	123
20-100 tys.	51	32	11	4	1	0	1	192
101-500 tys.	48	31	16	1	1	3	0	183
501 tys. i więcej mieszk.	49	30	19	2	0	0	0	117
Wykształcenie								
Podstawowe	63	20	10	3	2	1	1	264
Zasadnicze zawodowe	54	32	11	1	1	1	0	252
Średnie	51	31	14	2	1	0	0	346
Wyższe	36	46	17	2	0	0	0	112
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier. i inteligencja	32	42	23	1	2	0	0	69
Prac. umysł. niż. szczebla	45	35	19	0	1	0	0	83
Pracownicy fiz.- umysł.	50	38	10	0	1	1	0	98
Robotnicy wykwalifikowani	51	30	12	2	2	2	0	72
Robotnicy niewykwalifik.	50	40	10	0	0	0	0	37
Rolnicy	51	41	3	2	2	0	0	53
Pracujący na własny rach.	64	25	9	2	0	0	0	37
Bierni zawodowo								
Renciści	54	27	13	2	1	1	2	101
Emeryci	46	31	16	4	2	2	0	169
Uczniowie i studenci	89	7	3	0	0	0	1	85
Bezrobotni	64	23	9	4	0	0	0	117
Gospodynie domowe i inni	42	34	18	3	3	0	0	53
Pracuje w:								
inst. państw., publicznej	41	38	17	1	2	0	0	170
spółce właścicieli	52	39	9	0	0	0	0	65
prywatnych i państwa	52	32	13	0	1	1	0	168
sekt. pryw. poza rolnict.	49	42	3	2	3	0	0	55
prywatnym gosp. rolnym								
Dochody na jedną osobę								
Do 299 zł	57	31	7	3	1	1	0	107
300-399	59	23	13	0	4	1	0	79
400-599	54	28	12	1	2	2	0	139
600-800	48	36	14	1	1	0	1	179
Powyżej 800 zł	46	34	17	3	0	0	0	167
Ocena własnych war. mater.								
Złe	55	28	11	1	2	2	1	293
Średnie	52	31	13	3	1	0	0	437
Dobre	55	30	13	1	1	0	0	244
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	59	20	14	1	4	1	0	70
Raz w tygodniu	49	35	13	2	1	0	0	486
1-2 razy w miesiącu	54	34	9	2	1	1	1	142
Kilka razy w roku	60	23	14	1	1	1	0	187
W ogóle nie uczestniczy	61	23	9	3	0	2	2	89
Poglądy polityczne								
Lewica	54	30	12	2	1	1	1	176
Centrum	56	31	11	1	1	0	0	319
Prawica	46	31	18	2	2	1	0	224
Trudno powiedzieć	57	28	10	2	2	1	0	253

Tabela 3. Deklaracje respondentów dotyczące liczby przyjaciół w rodzinie oraz poza jej kręgiem (%)

	Brak przyjaciół	Jedna osoba	Dwie osoby	Od trzech do czterech osób	Od pięciu do dziesięciu osób	Ponad dziesięć osób	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	1	2	3	8	37	46	3	986
Płeć								
Mężczyźni	2	2	2	9	36	47	3	472
Kobiety	1	2	3	6	38	46	4	514
Wiek								
18-24 lat	0	1	1	3	38	56	1	155
25-34	0	0	2	8	36	50	4	184
35-44	2	1	2	7	41	46	1	173
45-54	1	2	3	7	41	42	4	199
55-64	3	2	2	9	33	43	7	112
65 lat i więcej	3	4	5	10	31	41	5	163
Miejsce zamieszkania								
Wieś	2	2	3	8	33	46	6	357
Miasto do 20 tys.	1	0	3	6	37	52	2	122
20-100 tys.	1	3	2	4	38	50	3	199
101-500 tys.	2	2	4	8	41	43	1	189
501 tys. i więcej mieszk.	0	1	2	14	41	42	0	119
Wykształcenie								
Podstawowe	2	3	5	10	31	44	5	273
Zasadnicze zawodowe	2	2	2	7	40	45	2	251
Średnie	1	1	2	6	39	48	3	348
Wyższe	1	0	0	7	37	52	3	113
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	0	0	0	6	32	61	1	69
Prac. umysł. niż. szczebla	0	0	1	9	38	51	2	83
Pracownicy fiz.-umysł.	1	1	3	8	37	46	2	98
Robotnicy wykwalifikowani	0	3	5	4	44	42	2	72
Robotnicy niewykwalifik.	9	3	0	12	25	47	4	35
Rolnicy	0	0	4	4	36	46	10	53
Pracujący na własny rach.	0	0	0	3	41	55	2	37
Bierni zawodowo								
Renciści	0	4	2	13	33	40	8	107
Emeryci	4	4	4	9	36	40	4	177
Uczniowie i studenci	0	0	0	5	34	60	1	86
Bezrobotni	2	2	4	6	40	45	2	115
Gospodynie domowe i inni	1	0	4	6	48	40	0	53
Pracuje w:								
inst. państw., publicznej	0	1	1	8	37	50	2	170
spółce właścicieli								
prywatnych i państwa	3	1	4	12	33	45	2	63
sekt. pryw. poza rolnict.	2	1	2	4	38	52	2	168
prywatnym gosp. rolnym	0	1	2	4	35	50	8	55
Dochody na jedną osobę								
Do 299 zł	2	2	3	2	42	49	1	105
300-399	1	2	2	6	38	48	2	80
400-599	1	3	2	9	35	48	2	144
600-800	1	2	1	6	41	45	3	179
Powyżej 800 zł	1	2	2	7	40	47	1	174
Ocena własnych war. mater.								
Złe	2	3	4	8	40	40	3	296
Średnie	2	2	2	8	36	46	4	441
Dobre	0	0	2	5	35	55	3	248
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	2	3	0	5	33	54	3	74
Raz w tygodniu	1	1	2	7	38	47	3	489
1-2 razy w miesiącu	1	2	2	9	36	46	3	142
Kilka razy w roku	1	0	3	9	36	49	2	189
W ogóle nie uczestniczy	3	6	9	8	37	31	6	91
Poglądy polityczne								
Lewica	0	2	2	9	41	42	3	181
Centrum	1	0	2	6	39	50	2	318
Prawica	3	2	2	6	34	52	1	226
Trudno powiedzieć	2	3	4	10	34	40	7	259